

YAŞAMIN ZENGİNLEŞMESİNDE BİR GÜÇ OLARAK YARATICILIK VE HERBERT A. SIMON

Nuray GÜMÜŞTEKİN¹

¹Doç. Dr. İzmir Demokrasi Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Grafik Tasarım Bölümü, nuray.gumustekin(at)idu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4705-7592

Gümüştekin, Nuray. “Yaşamın Zenginleşmesi, Geleceğin Şekillenmesi ve Toplumların Gelişmesinde Bir Güç Olarak Yaratıcılık”. *İdil*, 65 (2020 Ocak): s. 130-137. doi: 10.7816/ıdil-09-65-11

Öz

Sanattan tasarıma, bilimden günlük sıradan işler olarak isimlendirilen tüm alanları kapsayan bir kavram olan yaratıcılık, tarihsel süreç içerisinde farklı bakış açılarıyla ele alınmıştır. Bu makale kapsamında var olan tanımlamalar ve sınıflandırmalardan özellikle uzak durularak, yaratıcılık daha farklı bir biçimde ele alınmış, genel olarak yaratıcılık üzerine kısaca değinilmiş, ardından üzerinde durulmadan sonuca gidilemeyecek bir isme yer verilmiştir. Bu isim, kronolojik olarak hata gibi görünse de modern çağın “Rönesans insanı”, birbirine benzemeyen üç farklı alanda, -sosyal bilimler, davranış bilimleri ve bilgisayar bilimleri- araştırmalar yapan Herbert Alexander Simon (1916-2001)'dur. Simon; çalışma hayatının 60 yılını multidisipliner yaratıcılık üzerine adanmıştır. Tasarım düşüncesi de Herbert A. Simon'un 1969'daki makalesinde ortaya koyduğu ilkelere dayanmaktadır. Beş ana başlığa indirgenmiş olan bu unsurlar tasarım düşüncesinin temelini oluştururlar: Empati kurun, tanımlayın, fikir üretin, prototip hazırlayın, test edin. Simon'un vurguladığı bu beş başlığın her birinin kendi içinde de yaratıcılığı destekleyici özelliklerinin olduğu ve sadece tasarım alanına değil tüm alanlar için kritik öneme sahip olduğu vurgulanmalıdır. Bu makale ile amaçlanan; günümüzün en paha biçilmez değeri yaratıcı insan gücünün önemini vurgulamaktır. Paha biçilmez olmasının nedeni, özellikle son yirmi yılda, teknolojiye ve özellikle bilgisayar teknolojilerindeki hızlı gelişmelerin, her bireyin yaratıcı potansiyelini değiştirmesidir. Bu amaca ulaşma yolunda; farkındalık, karşılaşma, süreç ve ürün bağlamında yaratıcılığın önemi üzerinde durulmuş, toplumların geleceğini şekillendirecek olanların yaratıcı bireylerin olacağı vurgusu yapılmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla sadece sanat ve tasarım alanında değil bütün alanlarda var olma mücadelesi veren, mücadele verdiği alanda yeni ve farklı olanın peşinde olan, yaşamlarının büyük bir bölümünü alanları ile ilgili kuram ve çalışmalara ayıran sanatçılar, tasarımcılar, bilim insanları ve yazarların ortak özellikleri; yaratıcılık gücüyle, var olanı değiştirme, dönüştürme gücüne sahip olmalarıdır. İçinde bulunduğumuz bilgi çağının yaratıcı bireyi; çok ve çeşitli konularda okumalı, izlemeli, araştırmalı, yaratıcı zekasını sözel ve görsel verilerle sürekli olarak beslemeli, bunun sonucunda yeni ve denenmemiş yaratıcı çözümler bulma olasılığını artırmalıdır.

Anahtar Kelimeler: yaratıcılık, sanat, tasarım, bilim, teknoloji

Makale Bilgisi

Geliş: 30 Eylül 2019

Düzeltilme: 21 Ekim 2019

Kabul: 28 Kasım 2019

Giriş

Günümüzde insanın zihinsel, düşünsel, duyuşsal ve bilişsel yapısı hakkında farklı kuramsal ve deneysel çalışmaları destekleyen psikoloji biliminin ortaya koyduğu yeni ve önemli bulgularla, yaratıcılık kavramı çok boyutlu olarak ele alınmaya başlanmış ve yaratıcı düşünceye bakış açısı değişmiştir. Artık yaratıcılık kavramı interdisipliner bir kavram olarak ele alınmaktadır. Bu sebeple birçok araştırmacı kendini kuramsal yaklaşım türlerinden birine kesin çizgilerle bağlı görmemekle birlikte; her disiplin kendi ilgi alanına bağlı olarak yaratıcılık kavramını farklı bakış açılarıyla ele alarak, çeşitli tanımlamalar ve sınıflandırmalar yapmaktadır (Onur, Zorlu, 2017: 1537). Bu araştırmada, var olan tanımlamalar ve sınıflandırmalardan özellikle uzak durularak, yaratıcılık daha farklı bir biçimde ele alınmıştır. Yaratıcılık, en genel anlamıyla bir şeyi yaratmaya iten farazi yatkınlık (<https://sozluk.gov.tr/>). Yaratıcılık kavramının Batı dillerindeki karşılığı "Kreativitaet, creativity"dir. Latince "creare" sözcüğünden gelir. Bu sözcük "doğurmak, yaratmak" meydana getirmek' anlamındadır; devingen, dirik (dinamik) bir süreç olma niteliği sözcüğün anlamında saklı bulunmaktadır (San, 2019: 13).

Yaratma, insanın doğaya insansal bir katkısı olarak Platon tarafından da kabul edilmiş ve o günden bugüne kadar bu anlayış, yaratma olayını anlamada daima bir kılavuz düşünce olarak sürüp gelmiştir. Platon bunu Şölen (Symposion) diyalogunda Sokrates'in ağzından şöyle anlatır: "Ama ruhlarında bereket olanlara gelince, çünkü böyle olanlar da var, onlar bedenden daha çok verirler ürünlerini. Nedir bu can ürünleri? Düşünce ve daha ne varsa. İşte bütün yaratıcı şairler ve sanatlarına yenilik getiren işçiler, bu ruhu bereketli insanlardır." Platon'un bu düşüncelerini günümüz diline aktarılıp söylenirse: "sanatçının ve el işçisinin ortaya koyduğu ürünler ister plastik ürünler, ister edebiyat ürünleri, ister el becerisine dayalı ürünler ve isterse endüstri ürünleri olsunlar, empirik-duyuşsal dünyaya duygu ve düşüncelerin aktarılmasıyla meydana gelirler" (Tunalı, 2004: 50). Dolayısıyla bu yazının ortaya çıkışının ardında bir şiir var aslında...bu noktada Mustafa Durak'ın "sözün gücünün farkında oluştan söz edilebilir. Sanırım insan varlığının "homo sapiens" olarak başlangıcından günümüze, sözün gücü hiç gündemden düşmüş değil. Tıpkı sanatın doğuşu gibi dilin doğuşu da kendini ifade edebilme yetisinden fışkırmaktadır" (Durak, 2008: 4) sözleriyle vurguladığı ve Rollo May'ın dediği gibi ilkel insana, mağara duvarına geyik, bizon veya insan figürü çizimi yaptıran dürtü ve cesaret – ki burada dikkat çeken şey, henüz doğa koşullarıyla mücadele ettiği dönemde dahi yaratıcılığını sanatsal alana yönlendirmiş olması ve bu eyleme tutku ile bağlılığıdır (Ağluç, 2013: 11). Bir bilim insanını bir sorunun farklı çözümü peşinde koşturutan istek ve hırs, bir şaire şiir yazdıran ya da bir sanatçıya resim yaptıran tutku, öfke, aşk... var olan yeteneğin kendini yeniden yaratma cesareti ile ortaya çıkan ürün, eser, buluş...Aslında kaleme alınan, çizilen, düşünülen, yaşanan olay ve olgunun yeni fikirler doğurması, aslında bir doğum, oldukça da sancılı bir doğum...Yaratıcılık sonucu ortaya çıkmış bir ürün olarak tanımlanabilecek şeyler ise en geniş anlamıyla, bir senfoni, bir şiir yanında, yeni bir uçak modelinin geliştirilmesi, yeni bir ilaç formülünün bulunması, hatta yeni bir yemek reçetesi ya da yaratıcı biçimde döşenmiş bir oda ya da yaratıcı bir karşılama töreni de olabilir (San, 2019: 16). Örneğin basit bir eylem gibi görünen kitap okumak; sadece metinsel anlamda okumak, herhangi bir imgenin ipucu vermediği, bilinmeyene yapılan yolculuk, hayal gücünü kelimelerin ötesine taşıyan, okunan bir satırı zihinde sayfalar dolusu metne dönüştüren bir eylemdir. Okuyanı, varlığını gerçekleştireceği bir üretime yönlendirmesi, aslında birey olmakla, kendini tanımak, farkında olmak ve yaptığı, gerçekleştirdiği "şey"den estetik bir beklentisinin olmasıyla ilgili...Bir bakıma bilim insanlarının tanımıyla, kendini gerçekleştirme... Jung'un ortaya koyduğu bu kavram en genel anlamıyla insanın, içinde kendiliğinden var olan insan olma potansiyelini ortaya çıkarması olarak tanımlanabilir (Ağluç, 2013: 11). Yine Rollo May'ın dediği gibi "varlığımızı yaratarak ifade ederiz". Yaratıcılık, oluşun zorunlu bir devamıdır ve yaratıcı edim için esas olan cesarettir (May, 1994: 36). Şair Aragon, tıkanıp, yazamaz olduğu anlarında sevgilisine "zaman sensin" demektedir (Bilgin, 2007: 157) çünkü Elsa, Aragon'un ilham kaynağı, yazma nedeni...dolayısıyla yaratıcılık için etkilenmenin şart olduğu söylenmelidir. Nelerden etkilenilmektedir? Düşüncelerden, imgelerden, görüntülerden, bir olaydan, yaşanan tarihsel bir süreçten, büyük toplumsal değişimlerden, bir sanatçıdan, ya da etkilemek amacıyla yapılmamış bir figürden, görüntüden ya da bir formdan (Kahraman, 2007: 158).

O halde yaratıcılık daha önce düşünülmemiş, yapılmamış veya uygulanmamış bir fikir ya da fiziksel bir varlığın ortaya çıkartılması olayıdır... (Ulufur Teker, 2003: 189). Bir başka deyişle kişinin var olmayan bir şeyi belleğinde oluşturabilme, herkesin gördüğü, bildiği bir şeyi herkesten farklı yollarla yapabilme ve yeni fikirler geliştirebilme yetisi olarak tanımlanabilir (Ağluç, 2013: 5). Bir problem ve bunun çözümü olarak düşünülürse bütün problem

çözme işlemleri, verili bir problem durumunun yeniden yapılandırılmasını gerektirir (Arnheim, 2009: 41). Bu doğrultuda toplumların tarihsel gelişme süreçleri incelenecek olursa, yaratıcı gücü yüksek bireylere sahip olmuş toplumların uygarlıkta ileri gitmiş oldukları görülür (Tekler, 2003: 189). Yaratıcı gücü yüksek bireylerde olmazsa olmaz özellik ise farkındalıktır.

Farkındalık insanın kendisine ve dünyaya karşı duyarlık, idrak, bilinç, uyanıklık ve canlılığını barındıran bir zemindir. İdrak, bilgi ve algının bilinçte derece derece sınırları aşmasını anlatır ya da bir bilme çabasını dile getirir. Bilinçte ise, birşeyin varoluşu veya bir olgu zihinde belirir ya da bilinç uç ve baskın bir anlamayı, bir zihin meşguliyetini dile getirir. Farkındalık öbeğindeki bir başka sözcük olan duyarlık, bir şeyin sezgisel olarak duyumsandığı, ussal olarak algılandığı, bilindiği ve kabul edildiği durumlara uyar. Uyanıklık ise canlı bir farkındalığı, keskin bir algıyı belirtir (May, 1994: 39). Karşılaşma ise yaratıcı edimde dikkat çeken ilk şeydir. Sanatçılar biçimlendirmeyi, bilim adamları çözmeyi vb. amaçladıkları sorunla karşı karşıyadırlar. Malzeme, teknik veya yöntem ise çözüm ortamıdır (May, 1994: 63-64). Karşılaşma kavramı yetenek ve yaratıcılık arasındaki önemli ayrımın daha net kılınmasına yarar. Bu noktada yetenek kavramından söz edilmelidir. Bireyin, kullansa da kullanmasada, yeteneği olabilir. Yetenek bireyde şu ya da bu olarak ölçülebilir. Ancak yaratıcılık sadece edimde görülebilir... Bazen Picasso örneğinde olduğu gibi, büyük yetenekle birlikte büyük karşılaşmaya, bunun sonucunda da büyük yaratıcılığa sahip olunabilir. Bazen de pek fazla yeteneği olmayan yüksek bir yaratıcılık olabilir. Amerikan sahnesindeki yüksek düzeydeki yaratıcı simalardan biri olan romancı Thomas Wolfe'nin "yeteneksiz dahi" olduğu söylenmiştir. Onu öylesine yaratıcı kılan, kendini malzemesinin içinde tümüyle fırlatması ve bunu söylemek için gösterdiği mücadeleydi-büyüklüğü karşılaşmasının yoğunluğundan geliyordu. "Karşılaşmanın yoğunluğu", yaratıcı sanatçının ya da bilim adamının içinde bulunduğu durumu anlatan; karşılaşılanı kapılıp gitmek, dalmak hem de derinlemesine, bütünüyle gömülme olarak ifade edilebilen durum...nasıl ifade edilirse edilsin gerçek yaratıcılık, yoğun bir farkındalık ve yüksek bir bilinç gerektirir. Sürece bakıldığında, yaratma anında sanatçı ya da yaratıcı bilim insanının hissettikleri kaygı ve korku değildir, coşkidur (May, 1994: 67). Yaratıcılık süreci içindeki işlemlere bakıldığında genelleme, belirsizleştirme, soyutlama, öne çıkarma, eksiltme ve ayıklamadan söz edilebilir (Durak, 2008: 6). Yaratıcılık düşünsel ve eleştirel bir süreç gerektiren dinamik bir olgudur. Yaratıcı kişinin bedensel ve düşünsel çabalarının tümü ile oluşan rastlantısal durumlarla da zenginleşen bir olgu. Farklı ve yeni bir şeyin ortaya çıkış süreci olan yaratıcı süreçte, önce, şu an ve yeni olan arasındaki ilişkilerin önceden sezilmesi, görülmesi, ortaklık ve farklılıkların keşfedilmesi, geçmiş deneyimlere ve mevcut eksikliklere dayandığından oldukça önemlidir. May (1994) yaratıcı sürecin özellikle ilk safhalarında kararsızlıklar yaşandığından, problemlerin beraberinde kaygı, korku ve coşkuyu eş zamanlı yaşattığından bahseder. Bu süreçte insanın bilinçli olarak düşündükleri ve bildikleri gerçekler ile yeni oluşan kavrayış arasında dinamik bir mücadele oluştuğunu ifade etmektedir. Süreç sonuna giden yol, yaratıcı kişinin bedensel ve düşünsel çabalarının tümünü kapsar ve ortaya konan yenilikçi, özgün, alışılmamış ürün bilgilerin sentezlenmesi yolu ile bizleri alışılanın ötesine ulaştırır... bu ürün onu algılayabilme yeteneğinde olanlarda estetik bir heyecan uyandırmalıdır (Zorlu, Onur, 2017: 1546). Estetik kavramından söz edildiği noktada üzerinde konuşulacak konu sanatsal yaratıcılık olmalıdır. Bilimsel ve teknik alandaki yaratıcılık ile sanatsal yaratıcılık arasında zihinsel, beyinsel düşünme aşamaları bakımından bir ayrım yoktur. Ancak, bilimsel yaratıcılık beynin sol yarımküresini daha çok, sanatsal yaratıcılık ise sağ yarımküresini kullanır denebilir (San, 2019: 127).

Yeniden tanımlara dönülecek olursa, Einstein da Picasso da aslında herkesin bildiği ve kullandığı kavramlarla düşündüler; ancak bu kavramlarla yeni ilişkiler, yeni bağlantı ve bağıntılar kurdular. Biri yeni bir bilimsel kuram, diğeri ise yeni bir sanat anlayışı (ekol) geliştirdi. İkisinde de yaratıcılık yok'tan çıkmadı; bilgi ve yaşantılara, deneyimlere dayalı olarak yeni'ye, bilinmeyen'e, belirsiz'e doğru atılma yürekliliğinden doğdu (San, 2019: 16).

Bilimsel bakış açısı ile de Leonardo ve Einstein gibi yaratıcıların beyinlerinin her iki yarı küresini de kullandıklarına kesin gözüyle bakılmaktadır. O halde şunun söylenmesi mümkündür: sanatsal ya da bilimsel alanda yaratıcı olanlar, tün düşünme biçimlerini kullananlardır.

Yüksek IQ sahibi olmaktan çok, çok yönlü düşünme yetisine sahip olanlar yaratıcıdır. Bu çok yönlülük içinde önsözler, sezgiler, duygular, devinduyu, duyular ve iç organlar devinimler bile bulunur. Yaratıcılık beynin temel anlamda çalışmasından ortaya çıkar (San, 2019: 126).

Yaratıcı bir süreçte rol oynayan yetilere, gerek yaratıcı süreçte ve sonunda ortaya çıkan üründe aranan niteliklere bakılırsa, yaratıcı olguda, hem duyu, duyum ve duygulara dayalı duyuşsal süreçler, hem de bilişsel ve düşünsel etkinlikler rol oynamakta ve bunlar gerek bilinçte gerekse bilinç dışı, bilinç dışı ve hatta bilinç-altı düzeylerde yer almaktadırlar (San, 2019: 16).

Bağımlılık Değil Yaratıcılık

Günümüzün en paha biçilmez değeri yaratıcı insan gücüdür. Paha biçilmez olmasının nedeni, küreselleşen dünyada, özellikle son yirmi yılda, teknolojiye ve özellikle bilgisayar teknolojilerindeki hızlı gelişmelerin, her bireyin yaratıcı potansiyelini değiştirmesidir. Özellikle, bilgisayar kullanımının demokratizasyonu ve hızlı internetin gelişimi, bireylerin büyük bir çoğunluğunun, çok sayıda bilgilendirici unsura kolay ulaşımlarına izin vermiştir. Özellikle bilgisayar destekli tasarım (CAD: computer-aided design) araçları veya programları, tasarımı yapılacak ürünün ortaya çıkış sürecini olumlu yönde etkilemiştir. Ancak yapılan araştırmalar bu programların tasarımın yaratıcılık yönünü olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymaktadır. Tasarımcılar, yaratıcı tasarımın kendi ilkelerinden çok sayısal sistemlere odaklanmışlardır (Bonnardel, Zenasni, 2010: 180). Dolayısıyla yeni teknolojilerin gelişimi, sıradan insanın hayatın içerisindeki basit denebilecek olaylara veya olgulara müdahale ve çözümlerini yönlendirirken, bireysel farklılıklarından ve yeteneklerinden uzaklaştırmakta; herhangi bir alanda, alanı ile ilgili yeniliklerin peşinde olan insanı da farkında olmadığı sınırlar içerisinde yaratmaya zorlamaktadır. Yeni teknolojilere bağımlı düşünmeye, onun sunduklarıyla üretmeye; aslında kolay yolu seçmeye meyilli olmak, insanın sınırlarının çok altında bir yolu tercih etmesi demektir aslında. Burada bilgisayarların ve bilgisayar teknolojilerinin engin pratik yararlarının vurgulanmasına gerek yoktur aslında. Ancak makina'yı zekâ ile nitelemek, girmeye gerek duymadığı bir rekabet içinde onu bozguna uğratmaktır. O halde bugünün bilgisayarlarıyla zeki bir varlık arasındaki temel fark nedir? Bilgisayarın algılanması değil, görmesi sağlanabilir. Burada önemli olan, bilgisayarın bilinçten yoksun olması değil, şimdiye dek örüntüyü kendiliğinden kavramada gösterdiği yetenezsizliktir – algılama ve zekâ açısından temel bir yetenektir bu (Arnheim, 2009: 90) ...bilgisayar öğelerle işe başlar ve ne kadar kombinasyon üretirse üretsin, bunların ötesine asla geçmez. Ayrıca öğeler hakkında bize bütün verebildiği, ikili bir doğaya sahip enformasyondan ibarettir. Evet ya da hayır, var ya da yok, siyah ya da beyaz diyebilir ya da biz değişkenlerine hangi anlamları yükleyorsak onlarla yanıt verebilir (Arnheim, 2009: 91). Oysa yaratıcılık çok sancılı, acılı, sıkıntılı bir süreçtir. Okumayı, araştırmayı, incelemeyi, derinleşmeyi, sorgulamayı gerektiren bir süreç. Bu süreci yaşarken, istek, coşku, heyecan kimi zaman da korku duyulan, bu duyguları yaşarken insan olduğunu hissettiren bir süreç. Aslında anahtar cümle "insan olduğunu hissettiren" dir.

Bu bağlamda yaratma süreci ve yaratılan ürün anlamında yaratıcı olanla olmayana birbirinden ayıran nedir? Bir yaratım ve yaratımın ölçütü nedir? Örneğin bir düşünce ya da sanat ürünü ne zaman yaratı sayılır? (İnam, 1993: 4) ... Yaratmayı yaratma kılan, içinde yer aldığı alan ve bu alanın yaratma öncesi koşullarıdır. Örneğin, bilim alanındaki bir kuram, yaratı sayılırken, sanatta basma kalıp bir çalışma olarak görülebilir. Burada alan, bilimin, sanatın tüm etkinlik bölgelerini gösterebileceği gibi, bilim ve sanatın dalları da ayrı ayrı alanlar oluşturabilir. Tarihsel gelişimi içinde bir dönem yaratı sayılmış ürünler, diğer dönemlerde yaratı sayılmayabilir. Bir ürünün yaratı sayılıp sayılmayacağı o alanda çalışan insanların bilgi, kavrayış, beklenti ve değerlerine bağlıdır.

Yaratı ve yaratım ölçütleri tarih boyunca kültürden kültüre değişebilir. Ama her yaratı ve yaratım da o alanın içinde yaratmaya hazır bir durumun, birikimin olduğu söylenmelidir.

Ex nihilo nihil fit. Hiçlikten hiçbirlik doğar.

Yaratma, daha önce ortaya konmuş yaratı ve yaratımlara dayanarak yürür. Öyleyse, yaratıcı yaşama, böylesi bir birikimin yaratıcı tarafından sindirilmesini gerektirir. Sorunun kavranması, o alanda eksikliği duyulan yaratıların beklenmesi gibi önkoşullarla, içinde kafası ve yüreği yaratmaya hazır yaratıcı adaylarının yaşamasını sağlayacak bir kültür ortamı gerekiyor (İnam, 1993: 5).

Yaratıcılıkta İnterdisipliner Yaklaşım ve Herbert Alexander Simon

Genel olarak yaratıcılık üzerine kısaca değinmelerin ardından, üzerinde durulmadan sonuca gidilemeyecek bir isme, bu araştırmada yer vermek gerekmektedir: Herbert A. Simon (1916-2001). Modern çağda "Rönesans insanı" kavramı kronolojik olarak hata gibi görünse de 20. yüzyıl dünyasında Herbert A. Simon bu kavrama örnek oluşturmaktadır. Çalışma hayatının 60 yılını multidisipliner yaratıcılık üzerine çalışmalarıyla geçirmiştir (Dasgupta, 2003: 683).

Milwaukee doğumlu Simon, 1937 yılında Chicago Üniversitesi Siyaset Biliminde lisans eğitimini tamamlar. 1942 yılında aynı üniversiteden Siyaset Bilimi doktorasını alır. Tezi 1947 yılında "Yönetimsel Tutum" adıyla basılır. Bundan 30 yıl sonra ekonomi bilimi Nobel ödülünü alır. Bu süreçte sayısız makale kaleme alır. Ancak sosyal bilimlerin yönetimsel ve örgütsel teorileri, sosyoloji, siyaset bilimi ve ekonomi Simon'un yaratıcı yaşamının tek mücadele alanı olmuştur. Eğitim sürecinde bir dönem psikoloji ile haşır neşir olmuş, daha sonra tüm eserleri,

düşünce, insan zekâsı ve sorun çözme, sosyal bilimler araştırmaları, edebiyat ve kuramsal psikoloji üzerinde yoğunlaşmıştır.

Uzun yıllar iş birliği yaptığı Allen Newell ile birlikte gerçekleştirdikleri çalışma olan "Human Problem Solving" (İnsan Probleminin Çözümü) etkilerini gösteren en iyi örnektir. Ortaklıklarının ilk yıllarında 1950'li yılların müthiş bilimsel aracı olan dijital bilgisayarla ilgilenmişlerdir. Ancak Simon, bilgisayarı sadece çok hızlı işlem yapan bir makine olarak değil, düşünceyi modelleyen ve yeni zekâ formları yaratan bir ürün olarak görmüştür.

Simon'un yaratıcı yaşamında diğer bir aşama, yapay zekanın keşfi ve geliştirilmesidir. Daha sonra AI (Artificial Intelligence) bilgisayar bilimlerine asimile olacaktır.

Böylece Simon'un yaratıcılığının; deneysel bilimlerin birbirine hiç benzemeyen üç alanı olan sosyal bilimler, davranış bilimleri ve bilgisayar bilimleri boyunca yayıldığı gözlemlenmektedir. Hatta öğrenciliğinin ilk yıllarında felsefe bilimi ile de ilgilenmiştir (Dasgupta, 2003: 685).

Herbert A. Simon, aynı zamanda 1969'taki Yapay Bilimler makalesinde "tasarım" kelimesini "mevcut koşulları tercih edilenlere dönüştürmek" olarak tanımlamıştır. Diğer bilim adamları ile birlikte tasarım düşüncesinin temelini atmıştır. Tasarım düşüncesi her zaman geleceği geliştirmekle bağlantılıdır. Fikir oluşturmaya dayanan yaratıcı bir süreç... Maksimum düşünmenin önüne geçeceği için tasarımda yargı yoktur. En çılgın fikirler bile memnuniyetle karşılanır, çünkü çoğu zaman en yaratıcı çözümlere yol açabilirler. Herkes bir tasarımcı olabilir ve tasarım düşüncesini yaşamın tüm durumlarına uygulayabilir.

Herbert A. Simon, tasarım düşüncesi için yararlı olabilecek çeşitli temel adımları açıklar. Sorunları tanımlamakla başlar. Daha sonra, araştırmalar sorulara (kim, ne, neden, nerede, ne zaman) dayanarak yapılır. Sonra bir çözüme yol açabilecek olası fikirler gelir. Bu fikirlerin (prototipler) bazılarını denedikten sonra en iyisi seçilir. Bu fikir uygulanır ve sonunda değerlendirilir. Çözümün başarısız olduğu ortaya çıkarsa, bir öğrenme deneyimi gerçekleşmiş olur. Adımlar doğrusal değildir ve aynı anda gerçekleşebilir ve tekrarlanabilir.

Tasarım düşüncesi Herbert A. Simon'un 1969'taki makalesinde ortaya koyduğu ilkelere dayanmaktadır. Beş ana başlığa indirgenmiş olan bu unsurlar tasarım düşüncesinin temelini oluştururlar. Empati kurun, tanımlayın, fikir üretin, prototip hazırlayın, test edin (Mulder, 2017).

Simon'un vurguladığı bu beş başlığın her birinin kendi içinde de yaratıcılığı destekleyici özelliklerinin olduğu ve sadece tasarım alanına değil tüm alanlar için kritik öneme sahip olduğu vurgulanmalıdır.

Dolayısıyla sadece sanat ve tasarım alanında değil bütün alanlarda var olma mücadelesi veren, mücadele verdiği alanda yeni ve farklı olanın peşinde olan, yaşamlarının büyük bir bölümünü alanları ile ilgili kuram ve çalışmalara ayıran sanatçılar, tasarımcılar, bilim insanları, yazarlar vb. nin ortak özellikleri; boş bir sayfanın "egemenliğine" ya da hiçbir şeyin var olmadığı bir ortama yaratıcılık gücüyle meydan okumalarıdır.

Toplumda yaratıcılıkları ile sivrilmiş, sanatçı ve bilim adamlarının hayat öyküleri, geçmişleri araştırılarak yaratıcı insanların gösterdikleri bazı ortak özellikler ortaya çıkarılmıştır. Bu tür araştırma bulguları çerçevesinde yaratıcı bireylerin özellikleri şöyle özetlenebilir: Yaratıcı insanlar kendi ajandalarını kendileri yaratan ve diğer insanlara göre bağımsızca hareket ederek, konuları ile ilgili çok çalışan insanlardır. Bu insanlar değişime/yeniliğe karşı açık ve uyumlu olup, devamlı özgün arayışlar gösterirler. Performansları ile ilgili amaç tayin etme buna paralel olarak standartlarını belirlemede diğer bireylere göre daha duyarlıdırlar ve genelde bu amaçlar ve standartlar diğerlerinininkine göre daha yüksektir. Yaratıcı insanlar kendi düşünme özelliklerini bilip, bu özelliklerini denetim altına almada ve yönlendirmede sorumluluk gösterirler. Yaratıcı bireyler, daha az yaratıcı bireyler ile karşılaştırıldığında, zekâ seviyeleri ya da akademik başarıları açısından bir üstünlük sergilemezler (Yontar 1993: 21). Araştırmaların birbirini destekler bulguları özetlendiğinde ortaya çıkan tabloda, yaratıcı özelliklerinin çoğunun, bireyin duyuşsal özellikleri, özellikle de motivasyonu ile ilgili olduğu görülmektedir (Yontar, 1993: 22).

Yaratıcı insanı belirleyen temel niteliklerden birisi de tutumdur. Her "tutarlı, sağlam, devrimci, üretken, yaratıcı" birey, kendine özgü bir "tutum oluşumudur" ... insanın durumlara, kendisine ve çevresine yönelik tepki ve davranışlarını (ister duygusal ister düşünsel olsun) düzenleyen, yönlendiren kazanılmış zihin gücüdür (Atalayer, 2008: 89).

Yaratıcı kişilik tutumları öncelikle bir "yıkım-yeniden yapım" ile edinilmişlerdir. "Değişim aralığının" sıradanlıkla kıyaslanamayacak kadar işlevleşmiş geniş ve esnek varlığı, yaratıcı kişilik tutumların ana özelliğidir. Esneklik, (baskılarla değil, bilinçli-esteik seçmelerle işleyen) ve "gelişebilirlik niteliğine" sahiptir. Ama en önemlisi "tümel yargı ve kanılardan, metafizik esaslı bilişsel tek boyutluluklardan sıyrılmış olmasıdır (Atalayer, 2008: 90).

Yaratıcı özneyi özgün kılan, kendi geçmişine ilişkin özgüllükleri çok iyi anlayıp bilmesi, duyumsayıp yeni tutumlar olarak içselleştirmesidir. Özgünlükte, bireyi diğerlerinden ayrı kılacak, ama diğerlerinin yanında "ayakta

kalmasını sağlayacak" kaynak kendi özgül geçmişidir (Atalayer, 2008: 97).

Sonuç

Yaratıcılık, özgür ve özerk yaratıcılarla bu yaratıcılara yaratma olanağı sağlayacak ortam ve çevre istemektedir. Zaman zaman baskıların da yaratıcılığı köruklediği söylene de yaratıcının dıştan olmasa bile içten, yaratıcı gönlünün, iç dünyasının yaratıcı bağımsızlığına erişmiş olması gerekmektedir (İnam, 1993: 7).

O halde yaşamayı, yaratarak yaşamaya çabalama olarak gören, kendi çapında olanca zenginliği, çeşitliliği içinde, değişik dereceleriyle yaratma uğraşına adanmış yaşamları olan insanlar yetiştirmeye yönelik (İnam 1993: 7) bir bakış açısına sahip olma zorunluluğu söz konusudur... Bu uğurda çaba gösterecek genç insanı yüreklendirmenin en iyi yolu da eğitimde yaratıcı olmaktır. Böylece yaratmaya çabalamadan yaşanmış bir yaşamın değersiz olduğunu anlayabilen (İnam 1993: 8) bireylerin, geleceği şekillendirebilmesi söz konusu olacaktır.

Tüm bu düşünce ve örnekler bir araya getirildiğinde şu sonuca varılması mümkündür. İnsan kendini diğer canlılardan ayıran, sezgi, duygu, algı gibi özellikleriyle olağanüstü zenginlikte bir varlıktır. Bu özellikleri gereği, varolanı sorgulayan, eleştiren yapısı ile varolanın üzerine yeni bir şey söyleme, yeni bir şey yaratma, üretme güdüsü, ona geleceği şekillendirme gücü vermektedir. Geleceği şekillendirmesinde, yine kendisinin bir eseri olan teknolojiyen ve teknolojik araçlardan yararlanması kaçınılmazdır.

Ancak içinde bulunulan bilgi çağında, bilgiye ulaşım araçları ve teknoloji, bireyin yaratıcılığını destekleyen bir araç olma konumundan asla çıkarılmamalıdır. Günümüzün yaratıcı bireyi; çok ve çeşitli konularda okumalı, izlemeli, araştırmalı, yaratıcı zekasını sözel ve görsel verilerle sürekli olarak beslemelidir. Bireyin yaratıcı yönünü destekleyen, geliştiren yaratıcı bir eğitim anlayışı ile etkili çözümlere ulaşmanın mümkün olacağı unutulmamalıdır.

Kaynaklar

Arnheim, Rudolf. Görsel Düşünme. İstanbul: Metis Yayınları, 2009.

Atalayer, Faruk. "Yaratıcı Tutum, Postmodernizm ve Türk Mitolojisi". Sanatçının Atölyesi, Düşünce, Sanat, Kültür Seçkisi, 07, (2008): 89-106.

Bilgin, Zafer, Enver. Yeter, Hanefi. Tonkuş, Yunus. Kahraman, Ekrem. Çiftçioğlu İbrahim. Okan, İrfan. Sarıbaş, Barış. "Sanatta Etkilenme, Dönüştürme, Yaratıcılık, Yenilik, Özgünlük, Kopya, Taklit vb. Üzerine (1)". Sanatçının Atölyesi, Düşünce, Sanat, Kültür Seçkisi, 02, (2007): 157-200.

Bilgin, Zafer, Enver. Kahraman, Ekrem, Okan, İrfan. Çekiç, Savaş. "İnsanlık İçin Yaratıcılık ve Tasarım Ütopyası Üzerine". Sanatçının Atölyesi, Düşünce, Sanat, Kültür Seçkisi, 04, (2007): 195-225.

Durak, Mustafa. "Şiirde Yaratıcılık" Şiiri Özlüyorum, Avanos-Nevşehir: Yerel Süreli Yayın, sayı 24 (şubat-mart 2008):3-9.

İnam, Ahmet. Yaratıcılık-Temel Kavramlar ve Kuramlar. (yayına hazırlayan A. Ataman) Türk Eğitim Derneği XVII. Eğitim Toplantısı, 25-26 Kasım 1993, Yaratıcılık ve Eğitim, Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları, (1993): 3-14.

May, Rollo. Yaratma Cesareti, İstanbul: Metis Yayınları, 1994.

San, İnci. Sanat ve Eğitim-Yaratıcılık, Temel Sanat Kuramları, Sanat Eleştirisi Yaklaşımları, Ankara: Ütopya Yayınları, 2019.

Teker, Ulufer. Grafik Tasarım ve Reklam, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, 2003.

Tunalı, İsmail. Tasarım Felsefesine Giriş, İstanbul: Yapı Yayın, 2004.

Yontar, Ayşenur. İnsanda Yaratıcılığın Gelişimi, (yayına hazırlayan A. Ataman) Türk Eğitim Derneği XVII. Eğitim Toplantısı, 25-26 Kasım 1993, Yaratıcılık ve Eğitim, Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları, (1993): 17-29.

İnternet Kaynakları

Ağluç, Leyla. "Sanat Yaratıcılık Bağlamında İnsan ve Yaratma Güdüsü". Mediterranean Journal of Humanities, III/1, (2013): 1-14. DOI: 10.13114/MJH/20131645

<https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423868593.pdf> (Erişim tarihi 17 Ekim 2019)

Becer, Emre. Yaratıcılık Ve Grafik Tasarım, 43-49.

<https://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11421/1032/98748.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim tarihi 10 Aralık 2019)

Bonnardel, Nathalie. Zenasni, Franck. "The Impact of Technology on Creativity in Design: An Enhancement?". *Creativity and Innovation Management*, Volume 19, Number 2, New Jersey ABD, Blackwell Publishing Ltd. (2010): 180-191. doi: 10.1111/j.1467-8691.2010.00560.x (Erişim tarihi 17 Ekim 2019)

Dasgupta, Subrata. "Multidisciplinary Creativity: the Case of Herbert A. Simon". *Institute of Cognitive Science, University of Louisiana at Lafayette, USA, Cognitive Science* 27, (2003): 683-707. doi:10.1016/S0364-0213(03)00063-6 (Erişim tarihi 20 Ekim 2019)

<http://www.tdk.gov.tr/>, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi 10 Ekim 2019)

Mulder, Patty. "Tasarım Düşüncesi". (2017) <https://www.toolshero.com/creativity/design-thinking/> (Erişim tarihi 13 Ekim 2019)

Onur, Dilara. Zorlu, Tülay. "Yaratıcılık Kavramı ile İlişkili Kuramsal Yaklaşımlar", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt / Vol: 6, Sayı/Issue: 3, (2017): 1535-1552. <http://www.itobiad.com/en/download/article-file/330162> (Erişim tarihi 10 Ekim 2019)

Öncü, Türkan. "Yaratıcılığın Betimlenmesi ve Yaratıcılık Üzerine Çevresel Etkiler". 255-264 <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/123456789/60362/11960.pdf?sequence=1> (Erişim tarihi 5 Kasım 2019)

CREATIVITY AS A POWER IN PROSPERING LIFE AND HERBERT A. SIMON

Abstract

Being a term that embodies from art to design, from science to all fields being classified as daily routines, creativity has been discussed with different perspectives throughout the history, and various definitions and classifications have been made for it. The existing definitions and classifications related to creativity are kept out in this paper, and it is dealt with a more different sincerity by involving human perspective. After briefly touching on creativity, the paper discusses an important figure to be able to read the term thoroughly. This figure is Herbert Alexander Simon (1916-2001) who observed in the twentieth century that creativity spreads along three disparate fields of applied sciences – social sciences, behavioral sciences and computer sciences. He was a “Renaissance man” although this term seems like a chronological mistake in modern times. Simon spent 60 years of his career on studies relating multidisciplinary creativity. The idea of design is based on the principles Herbert A. Simon introduced in his 1969 article. Being reduced into five main phases, these principles underlie the idea of design: empathizing, defining, ideating, prototyping and testing. It is worth emphasizing that each of these five phases underlined by Simon has creativity-supporting qualities in itself and is critical in all fields, not just in designing. The objective of this paper is to underline the importance of the power of creative human which is the most priceless thing today. The reason why it's priceless is that rapid development of technology (especially, computer technology) in a globalized world in the late 20 years has changed creative potential of individuals. In order to achieve the objective, the importance of creativity is explained in terms of realizing, confrontation, process and product. Moreover, it is underscored that creative people are the ones who will shape the future of societies. Therefore, the common features of artists, designers, scientists, writers etc. who are in pursuit of the new and the different, and spend most of their lives on studies and theories relating their own professions are that they all have the power of changing and transforming the existing by using their creativity. A creative individual of the information age that we live in today must read a lot, watch, research and feed own creative intelligence consistently with verbal and visual inputs. As a result, he/she must increase the possibility to find new and original solutions.

Keywords: Creativity, Art, Design, Science, Technology